

Avtorica: **Marija Hribar**

Osnovna šola Grahovo (1940–1963), 3. del

Med drugo svetovno vojno je bila šolska stavba poškodovana, pouk je nekaj časa potekal po okoliških vaseh. Na podlagi Odločbe o reorganizaciji mreže osnovnih šol na območju občine Cerknica je ostala šola Grahovo samostojna tudi po 1. maju 1963.

Učiteljstvo med drugo svetovno vojno

Učiteljica **Alma Rösmann** se je upokojila 18. februarja 1941, na šolo je prišla v šolskem letu 1925/26. Po odloku Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino je na izpraznjeno mesto s cerkniške šole prišla **Emma Rudolf**, rojena 1895, poučevati je začela 23. maja 1941. Šolski upravitelj **Ivan Globokar** je po 11. maju 1942 odšel z družino v Ljubljano. 8. julija 1942 so internirali učitelja **Stanka Novljana**. Imenovani sta bili dve novi učiteljici **Anica Bende** in **Milena Kodre**. Šolska upraviteljica je postala Emma Rudolf, ostale učiteljice pa so bile: **Marija Premrov**, **Zdenka Novljan** in **Pavla Sedej**. Verouk je poučeval **Alojzij Wester**. O učiteljstvu v šolskem letu 1942/43 ni podatkov, v šolskem letu 1943/44 sta na svojih mestih ostali Pavla Sedej in Marija Premrov, Bendetova je odšla v partizane, Milena Kodre (1916–1944) je bila bolna na pljučih, Emma Rudolf in Zdenka Novljan sta postali nezaželeni. Pavla Sedej je bila ubita med bombnim napadom na Grahovo 30. septembra 1943, pokopana je v Grahovem, Milena Kodre je umrla v koncentracijskem taborišču Ravensbrück.

Pouk med drugo svetovno vojno

Pouk se je v šolskem letu 1940/41 začel 3. septembra, končal pa 30. junija 1941 s šolsko zahvalno mašo in razdelitvijo spričeval. V šolskem letu 1941/42 je pouk potekal vse leto, toda učiteljstvo se je menjalo. Na šolo so prihajale razne italijanske odredbe in uredbe. Poskušali so uvesti »GILL«, vendar ni bilo odziva. **Mara Kos**, letnik 1934, rojena **Hribar** iz Žerovnice, se spominja: »Na drugem listu v čitanki je bila slika kralja Petra. Pod italijansko okupacijo pa niso hoteli srbskega kralja. Imela sem novo knjigo, ampak sem glih tako morala iztrgati sliko. Dali so nam pa sliko Mussolinija.« Pouk je bil zaradi vojnih razmer prekinjen od 1. do 24. aprila 1941. Italijanska vojska je šolo zasedla 5. avgusta 1942 in bila v njej do 1. decembra 1942. Pouk je potekal v Levarjevi hiši do 1. januarja 1943, vendar le vsak drugi dan. Zaradi pomanjkanja prostora prvi razred ni imel pouka. 25. januarja 1943 se je »po osnažitvi šole« zopet začel redni pouk, ki je potekal do 19. julija 1943, otroci so dobili spričevala. 26. oktobra so nemški vojaki zasedli šolo, vanjo so nagnali konje, poškodovali inventar, 3. novembra so šolo zapustili.

V šolski kroniki je upravitelj Stanko Novljan o medvojnem šolstvu navedel: »Zaradi vojne je pouk nekaj časa potekal po okoliških vaseh. V Martinjaku so v šolskem letu 1943/44 začeli s poukom 31. januarja 1944, potekal je

neredno do 20. junija. Pouk je obiskovalo 27 učencev, poučevala je učiteljica Marija Premrov. Prav tako je od 31. januarja do 20. junija 1944 potekal pouk v Žerovnici, obiskovalo ga je 28 otrok, poučeval je duhovnik **Vinko Šega**. 18. marca 1944 se je začel pouk na Bloški Polici v hiši številka 18. Pripeljali so klopi iz Grahovega, vendar je pouk zaradi vojnih razmer trajal le en dan. Šolo je obiskalo 9 deklic in 15 dečkov. Pouk v Žerovnici se je vršil tudi pri Remžgarju. Posečalo je šolo 18 dečkov in 12 deklic. Učila je tov. **Kožuh Jelka**. V Grahovem je bila istočasno nižja osnovna šola za 3. in 4. razred. Poučevala je tov. **Mulec Slavka**. Pouk je trajal le tri mesece. V Grahovem je bilo 19 dečkov in 12 deklic. Otroci so dobili prvič spričevala OF. Učiteljstvo in učenci so morali zaradi vojnih razmer večkrat bežati.«

Marija Čuk, rojena Šega iz Grahovega, je zapisala: »Pouk je bil organiziran po vaseh Grahovo, Žerovnica in na Bloški Polici, tam, kjer je bilo mogoče dobiti prostor. Učiteljica Jelka Kožuh je poučevala v Žerovnici, v Grahovem pa Slavka Mulec z Dolenjega Jezera. Pouk je bil najprej v kmečki hiši pri Ulečih, kmalu nato so se preselili in pouk nadaljevali v gostilni pri Remžgarju. V šolskem letu 1943/44 so obiskovali 2. razred. V razredu je bilo 22 učencev. Pouk je potekal v dopoldanskem in popoldanskem času. 2. razred je imel pouk dopoldne, učenci iz višjih razredov so bili pri pouku popoldne. Večkrat se je zgodilo da so morali prekiniti pouk in oditi domov.« **Ivana Orel**, letnik 1937, rojena **Logar** iz Žerovnice, pa je povedala: »Med vojno 44. leta sem hodila v šolo. Učila nas je Jelka Kožuh. Jaz sem hodila k Remžgarju, nekateri, ne prvarji, višji razredi pa k Ulečim. Vem, da so hodili k Remžgarju v šolo tudi z Bločic

Za silo obnovljena šola po letu 1945, hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL).

in Police. Popoldne je bil pouk.« Mara Kos: »Po bombardiranju Grahovega se je začela šola. V spodnjem razredu smo imeli pouk. Enega okna sploh ni bilo, kar luknja je bila. Učila nas je Slava Mulcava z Dolenjega Jezera. V šolo smo hodili nekaj mesecev, v tretji razred sem hodila. Pouk je bil, kadar je bil. Drugače smo se razbežali, učiteljica je zbežala, mi pa tudi.«

Šolsko poslopje, šolski vrt

Ob bombnem napadu 30. septembra 1943 so bili šolsko poslopje, inventar, drevje, ograja močno poškodovani. Okrog šole je padlo »devet bomb, težkih po 200 kilogramov«.

Že takoj po bombardiranju vasi so domačini sami prekrili streho, da so rešili poslopje pred propadanjem, 1000 strešnikov so si izposodili v Martinjaku. Zasilno so uredili dve učilnici v pritličju, kjer je potekal pouk od 21. maja do 14. julija 1945. V pritličju so obnovili pet prostorov in kuhinjo, renovirali so dve peči in štedilnik. Napeljali so zasilno elektriko v stanovanju šolskega upravnika.

Prepleskali in pozidali so vežo, stopnišče, stranišča in tudi ostali prostor v pritličju in eno učilnico. V prvem nadstropju so obnovili vse tri učilnice, ena je bila neuporabna, ker je bila brez šip in peči. Popravili so šolske klopi in nabavili 21 miz in klopi. Nabavili so tudi štiri katedrske mize, šolske deske, prečnike, dimne cevi. Očistili so podstrešje, dimnike, odstranili orožje, eksploziv, kamenje ter gorljivi material. Prenovili so vrtno ograjo, »odstranili so 3 utrdbe na šolskem vrtu«. Uredili so šolski vrt, obrezali drevje ter uredili stezice. Zasilno so prekrili drvarnico, postavili nov čebeljak ter očistili dve gnojnični jami. Šola si je izposodila 1000 strešnikov od Obnovitvene zadruga Grahovo, od **Marije Mertelj** iz Žerovnice pa 30 komadov šip. Stanko Novljan je na koncu poročila zapisal: »Šola v Grahovem je obnovljena, a ni misliti na popolno obnovitev v hitrem času, ker je brez žlebnikov, močno poškodovana zunanost, preluknjani romi oken, vrata in nam manjka še električna napeljava ter ca 61 m² stekla. Bila bi potrebna temeljita poprava in komisijki ogled.«

V šolskem letu 1952/53 so temeljito obnovili notranje prostore, šolsko poslopje so v celoti »elektrificirali«. Napravili so nove pode, popravili in prepleskali so vsa okna in vrata ter prebelili notranje prostore. »Ker šola ni imela igrišča, je bivši KLO Grahovo odstopil parcelo bivše državne imovine, katero bo ogradila KZ Grahovo. Polovica te parcele bo spremenjena v igrišče, druga polovica pa se bo porabila za povečanje šolskega vrta in za nasaditev šolske drevesnice.« V šolskem letu 1960/61 je šolski odbor opravil vse potrebno za adaptacijo stavbe. Ker so »nastajale nerazumljive ovire pri izdaji gradbenega dovoljenja, je šolski odbor na svojo odgovornost začel akcijo s prostovoljnim delom.« Junija 1962 so odkrili streho. Lepo vreme je omogočilo, da je SGP Gradišče nemoteno opravilo nadzidavo in postavilo ostrešje. V časopisu Glas Notranjske so v novembrski številki leta 1962 poročali: »Sredstva so prispevali: stanovanjski sklad ObLO Cerknica, Krajevni odbor Grahovo ter ostale organizacije na območju

šolskega okoliša. Prebivalci so prispevali les, denar in so prostovoljno delali pri obnovi šole. Celotna investicija bo stala 17 milijonov dinarjev.«

Šolo so začeli junija 1962 obnavljati »na svojo odgovornost«, hrani ZAL.

Pouk od leta 1945 dalje, učenci

16. maja 1945 se je začel redni pouk v »zasilno popravljene šoli«. Pouk je potekal v dveh učilnicah v pritličju. Šolsko leto 1945/46 se je začelo 15. oktobra 1945 z rednim poukom. Leta 1947 je bil sprejet zakon o obveznem sedemletnem šolanju, ki je bilo sestavljeno iz štirih razredov osnovne in treh razredov višje osnovne šole. V šolskem letu 1948/49 je delovala mlečna kuhinja, hrano je prejemale 90 otrok dnevno (vseh otrok je bilo 143). Na voljo so bili konzerve, kruh, kakav. Leta 1953 je začel veljati odlok o obveznem osemletnem šolanju in uzakonil šolsko obveznost od sedmega do petnajstega leta starosti. Ob koncu šolskega leta 1952/53 je bilo 16 učencev odličnih, 17 prav dobrih, 38 dobrih, 18 zadostnih, enajst nezadostnih. Po končani sedemletni šolski obveznosti je izstopilo pet dečkov in devet deklic, skupaj štirinajst. Ob koncu šolskega leta »so se priglasili« za gimnazijo trije dečki in dve deklici. V šolskem letu 1953/54 je bil obisk šole slabši zaradi boleznih (ošpice, zlatenica), deloma pa tudi zaradi dela na kmetijah. Od IV. do VII. razreda je bil tedensko po eno uro vpeljan tudi kmetijski pouk, pri katerem so obravnavali zlasti sadjarstvo. Pouk je bil zaradi škrlatinke prekinjen od 21. oktobra do 5. novembra 1955, zbolelo je dvanajst otrok, ena učenka je umrla. Zaradi velikega števila otrok v prvem razredu v šolskem letu 1955/56 in pomanjkanja prostora so bili razdeljeni v dve skupini. Prva skupina je imela dopoldanski pouk, druga pa popoldanski. Pouk je bil otežkočen, ker je na šoli primanjkovalo učnih pripomočkov za domoznanski, zemljepisni pouk, za kemijo, fiziko, prirodopisni pouk. Učiteljska knjižnica je imela pred vojno 793 knjig, šolarska pa 302, leta 1945 je bilo v učiteljski knjižnici 496 knjig, v šolarski pa le še 46. »Rokotvorni pouk pri dečkih se ni poučeval. Pač pa je bil mesto njega kmetijski pouk, zlasti sadjarstvo.« Šolska reforma iz leta 1958 je uzakonila osemletno osnovno šolo kot edino obliko obveznega osnovnega šolstva. Pouk v šolskem letu 1962/63

Učenci in učenske VI., VII. in VIII. razreda konec šolskega leta 1957/58 z učiteljem Ivanom Zupanom, hrani ZAL.

Izkaz o uspehu in vedenju, 26. junij 1959, hrani ZAL. (© MHI)

se je začel nekoliko pozneje za vse razrede, razen za učence 1. in 8. razreda. Pouk za ta dva razreda je bil do oktobra pri sosedu **Antonu Jakopinu**.

Učiteljstvo od leta 1945 do 1963

Maja 1945 sta poučevali tečajnica **Stanislava Mlinar** in **Stanislava Mulec**, 15. junija sta ponovno nastopila službo Stanko in Zdenka Novljan. V šolskem letu 1945/46 so bile na šoli štiri učne moči: šolski upravitelj Stanko Novljan, učiteljica Zdenka Novljan, tečajnica Stanislava Mlinar in tečajnik **Anton Logar**. 29. oktobra 1945 je bila iz Žalne premeščena **Marija Bežek**. Marija Premrov je bila 20. decembra 1945 razrešena. Decembra 1946 je z grahovske šole odšel v šolo v Novo vas **Ivan Zupan**. Februarja 1948 je umrl dekan in veroučitelj **Alojzij Wester**, ki je na šoli učil 38 let. Stanko Novljan je bil meseca septembra 1948 premeščen — na grahovski šoli je bil od leta 1933 — kot prosvetni instruktor v okraj Idrijo, ravno tako

je takrat na Višjo pedagoško šolo odšla Slavka Mlinar. Od šolskega leta 1948/49 do 1951 je bila vršilka dolžnosti šolskega upravitelja Zdenka Novljan. Novembra 1948 je bila na šolo imenovana učiteljica pripravnica **Nada Brne**, ki pa je bila že januarja 1949 premeščena v sežanski okraj. V šolskem letu 1949/50 so bile na šoli tri učne moči, na novo je prišla **Mira Praprotnik**. Septembra 1950 je začela poučevati **Danica Tomšič**, Mira Praprotnik pa je odšla na Višjo pedagoško šolo. Zdenka Novljan je bila oktobra 1951 premeščena v Ljubljano, upravniške posle je prevzel Ivan Zupan. Na šolo je oktobra 1951 prišel učitelj pripravnik **Jože Godejša** iz Žerovnice, ki pa je bil med počitnicami premeščen na Osnovno šolo Knežak. Na njegovo mesto je s 30. julijem 1952 prišla **Mihaela Žgavec**, do njenega prihoda 6. oktobra 1952 jo je nadomeščal šolski upravitelj Ivan Zupan. V šolskem letu 1953/54 je I. in IV. razred poučevala učiteljica **Alojzija Zupan**, II. in III. razred učiteljica pripravnica Mihaela Žgavec, od V. do VII. razreda pa šolski upravitelj Ivan Zupan. V šolskem letu 1954/55 so poučevali: domačinka **Zdenka Pelan**, šolski upravitelj Ivan Zupan, Alojzija Zupan ter Mihaela Žgavec. V začetku šolskega leta 1956/57 je bila Mihaela Žgavec premeščena na šolo pri Svetem Vidu, na njeno mesto pa je od tam prišla **Milena Žužek**. Na šolo je 3. septembra

1957 kot peta učna moč prišel **Zoltan Železen**. V šolskem letu 1958/59 se je upokojil Ivan Zupan,

na novo so prišli **Gojmir Jerič**, **Lidija Kržišnik**, Jože Godejša. Gojmir Jerič je bil šolski upravitelj od 1959 do 1961. Učiteljica Alojzija Zupan se je 31. decembra 1959 upokojila, na šolo sta prišli učiteljici **Jožica Jerina** in **Mojca Langenfus**. Šolsko leto 1960/61 je prineslo več sprememb, saj sta s šole odšla Jože Godejša in Mojca Langenfus, na novo so bili imenovani **Slavko Kranjc**, **Janez Meden** in **Anka Kranjc**, poročena **Leban**. Za šolsko leto 1961/62 je zapisano, da je kolektiv mlad. »Izmed sebe je poveril opravljanje upraviteljskih poslov tov. **Cassol Janku**.« V tem času so na šoli poučevali tudi **Heda Perovič**,

Šolsko leto	Število vpisanih učencev
1945/46	198
1946/47	153
1947/48	140
1948/49	143
1949/50	126
1950/51	114
1951/52	108
1952/53	103
1953/54	105
1954/55	125
1955/56	142
1956/57	148
1957/58	159
1958/59	156
1959/60	176
1960/61	217
1961/62	228
1962/63	216

Ivo Gorjanc, Marija Trklja. V šolskem letu 1962/63 so bili na novo zaposleni **Danica Ličen, Breda Tomšič** in **Ivan Lavrenčič. Marjan Tomšič** (1939–2023), pisatelj, je konec leta 1961 zapustil Ljubljano in se zaposlil kot učitelj slovenščine na grahovski šoli. Po treh letih je poučevanje prekinil, ker je prišel v spor s predstavniki uradne politike, leta 1964 se je vrnil v Ljubljano.

Roditeljski sestanki so po vojni potekali po vaseh. Med šolskim letom 1947/48 so bili trije: v Grahovem, Žerovnici in Martinjaku. V šolskem letu 1954/55 je bilo po vaseh deset roditeljskih sestankov: V Žerovnici za Žerovnico in Lipsenj, v Grahovem, v Martinjaku, na Bločicah za Bločice in Bloško Polico. Tudi v šolskem letu 1957/58 je bilo več roditeljskih sestankov po vaseh.

Učenci grahovske šole ob odkritju spomenika 14. julija 1959 v Žerovnici, hrani: ZAL.

Proslave, izleti, dogodki

Spominska svečanost za padle borce je bila 1. novembra 1945 na pokopališču, udeležili so se je vse organizacije in župnik Wester. Dne 8. februarja 1946 je bila Prešernova proslava, na kateri je prvič nastopil »šolski pevski zbor« pod vodstvom Antona Logarja. V šolskem letu 1946/47 so obeležili več dogodkov: 18. novembra 1946 je bila proslava oktobrske revolucije, 8. decembra pa akademija Podmladka RKS, 8. februarja 1947 Prešernova proslava, 8. marca AFŽ s sodelovanjem pionirjev z igrico »Sestrin varuh«, 9. maj proslava Dneva zmage, 25. maja Titov rojstni dan, 7. junija Teden matere in otroka. Učenci višje stopnje so si junija 1947 ogledali tovarno lesnih izdelkov v Martinjaku. V Domu je bilo leta 1948 več dogodkov, 1. januarja tudi prireditev novoletna jelka. 19. februarja 1949 so si učenci v Cerknici ogledali film Na svoji zemlji. Pionirski odred je 20. maja 1949 sodeloval z akademijo v Postojni. Glavna točka je bilo lutkovno gledališče, ki ga je osnovala **Marija Žurga** iz Martinjaka. Lutkovni oder je podarila pionirskemu odredu Grahovo. 20. maja 1949 so si učenci ogledali razstavo v Postojni ob obletnici priključitve Primorske. Za 8. marec 1951 so priredili igro Materi, ki si jo je v Domu ogledalo veliko ljudi. Učenci so sodelovali ob odkritju spominske plošče padlim borcem na grahovskem pokopališču 29. novembra 1951. Marija Žurga je skupaj z otroki 6. julija 1952 v združnem domu pripravila lutkovno igrico Tinček in Tonček ter komična prizora Ribničan Urban in Dva gluha. Slovesno je bilo ob odprtju prosvetne dvorane Zadrúžnega doma 28. decembra 1951, igralska družina Grahovo je uprizorila Nušičevo komedijo Poslednji mož. Za materinski dan je Protifašistična fronta žensk (AFŽ) priredila igro Zaklad, igralska družina iz Žerovnice pa igro Prisega o polnoči. Med šolskim letom 1951/52 so obiskali tovarni v Martinjaku in Cerknici, ogledali so si Križno jamo, z vozovi so se peljali na ogled filmske predstave Kekec. V šolskem letu 1952/53 so šli učenci na Slivnico, Lanišča, Križno goro. Pesniki in pisatelji: **Vera Albreht, Josip Ribičič, Marička Žnidaršič, Kajetan Kovič** in **Ivan Minatti** so šolo obiskali 29. marca 1953 »v dvorani še nedograjenega zadrúžnega doma«. 27. novembra 1953 pa so se na šoli ustavili **France Bevk,**

Ferdo Godina, Lily Novy in **Tone Pavček.** Ob novem letu 1954 so bili obdarovani vsi učenci. V šolskem letu 1957/58 so učenci obiskali Ljubljano, Postojno, Bled, Vintgar, Aljažev dom. Učenci so se 14. julija 1959 udeležili odkritja spomenika padlim v Žerovnici. »Ob tej priliki so bili cicibani sprejeti v pionirsko organizacijo.« V šolskem letu 1960/61 so imeli več poučnih ekskurzij, v Lož, Stari trg, Rakov Škocjan, Vrhniko, Krvavec, Rovinj, Pulo, Opatijo in v Ljubljano na ogled dedka Mrza.

Učenci pogozdujejo, uničujejo hrošča, pomagajo in prejemajo pomoč

Učenci so od aprila 1947 do 1952 pod vodstvom učiteljstva na državnih parcelah posadili 12.750 smrekovih sadik. Zaradi koloradskega hrošča so 21. junija 1947 izvedli skupno akcijo, pregledali so 31 parcel. Pionirji so 5. in 13. maja 1948 nabrali 30 kilogramov majskega hrošča.

Decembra 1947 so učenci pomagali prekriti hišo in skedenj v Grahovem. Od 17. do 19. junija 1948 so učenci pod vodstvom učiteljev prevažali opeko na stavbišče za zadrúžni dom, ki so ga začeli graditi februarja 1948. Meseca marca 1949 so pomagali pri kritju strehe zadrúžnega doma.

Šola je dobivala pomoč, tudi iz Amerike. Junija 1948 »so prejeli zopet paket od rojakov, v katerem je bilo 6 strojkov za koničenje svinčnikov, pecivo in svinčniki«. Posebne zasluge za pomoč je imel **Frank E. Lunka** iz Žerovnice, ki je med rojaki v Ameriki organiziral nabiralno akcijo.

Viri in literatura:

- Čuk, M.: Naša šola in učiteljica Jelka med NOB, v: Svobodna misel, št. 3, 29. 3. 2013, str. 19
- Ivana Orel in Mara Kos: Spomini na šolo, 2021, zapisala Silvana Orel Kos.
- Kjer so padle naše žrtve, tam so naše meje!, v: Prosvetni delavec, št. 7/9, 20. 4. 1951, str. 5
- Kronika osnovne šole Grahovo, Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)
- MaD: Nadzidava šole v Grahovem, v: Glas Notranjske, št. 9, september 1962, str. 7
- Novljan, S.: Poročilo o obnovi šole v Grahovem, tipkopis, 4. 4. 1946, ZAL
- Novljan, S.: Podatki o dogodkih šole Grahovo, tipkopis, 27. 7. 1946, Slovenski šolski muzej (SSM)
- Odlomba o reorganizaciji mreže osnovnih šol na območju občine Cerknica, v: Glas Notranjske, št. 9, oktober 1963, str. 4
- Slovenski šolski muzej (SSM), dokumentacijska zbirka, mapa šole Grahovo
- 10.w www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi950300/